

100 aastat kooliharidust Mikitamäel

Käesoleval aastal saab Mikitamäe kool saja-aastaseks.

Et paremini mõista tausta, millel baseerus haridus- ja kultuurielu areng siinkandis ja üldse Setumaal alates ristiusu toomisest, on vaja teha

LÜHIKE RETK KAUGESSE MINEVIKKU.

Muistse Eesti iseseisvuse ajal, kuni 1230. aastani, oli Setumaa (vähemalt Mikitamäe, Värska, Meremäe piirkond) Ugandi suurmaakonna (või Walgatabalwe maakonna-kihelkonna) koosseisus Eesti lahutamatu osa. Setumaa hõlmas peamiselt Pihkva järve lääne- ja edelapoolset ala Optjoki jõest Mäda jõeni. Piiri Ugandi maakonna (või Walgatabalwe) ja Pihkvamaa vahel 13. saj. alguses on raske määrata. Ilmselt kulges see Pihkva järvest mööda Optjoki jõge praeguse Pihkva—Petseri raudteeni ja sealt otse lõuna-edela suunas kuni praeguse Kudepi jõe kaudu Eesti Vabariigi aegse piirini Läti Vabariigiga. Ja sealt edasi läände üldjoontes sama piiri mööda.

11. sajandil algas Setumaaale sajandeid kestnud ränkade katsumuste aeg. Ligi 950 aasta jooksul on see piirkond, eriti lõunaosa, olnud alalises sõjakeerises (venelaste—eestlaste, venelaste—sakslaste, venelaste—rootslaste, vene-

laste—poolakate sõjakäikude tallermaaks) ning seetõttu rohkem kannatanud ja vaeva näinud kui ükski teine Eesti piirkond.

1227. aastaks olid Mõõgavendade ordu ja katoliku kirik Eestimaa täielikult vallutanud. Vallutamise käigus viidi läbi ka sõjalise jõuga allaheidetud eestlaste ristimine. Läti Henriku Liivimaa kroonikas on juttu sellest, kuidas Mõõgavendade ordu noor preester Hartwing läks 1220. a. Ugandisse ja teostas seal eestlaste ristimist. Samuti läks ka liitlaste preester (mõeldud on Läti Henrikut ennast) Ugandisse ja tuli Walgatabalwesse Pihkva lähistel ning jagas kõigis neis äärmistes külates ristimise sakramenti. Seega võib arvata, et Walgatabalwe all on mõeldud Põlva—Räpina—Setumaa piirkonda ja et ristiusk toodi siiakanti 1220. aastal.

Peale selle, kui Läti Henrik oli Setumaal ristimise läbi viinud, jätsid sakslased sinne piirkonna rahule. Setumaa jäi omapead: Ugandi maakondlik võim oli sakslaste poolt murtud, sakslased ise aga ei tundnud selle ala vastu suuremat huvi,

1230. a. tungisid Pihkva väed Setumaale ja anastasid selle. Alates sellest aastast oli Setumaa Eestimaa küljest ära kistud.

Hariduse ja kultuuri arengust rääkides tuleb meil eespool tooduga arvestada. Olles 700 aastat Vene otsese mõju all, ei venestunud setud ometi. Haruldase meelekindlusega on säilitatud esiisade kombed ja tavad, oma emakeel.

HARIDUSOLUD TSAARI-VENEMAA VOIMU AJAL

Ristiusk ei tähendanud setudele veel tundumat kokkupuutumist kultuurielu algelementidega. Ristiusu levitajad ei osanud rahva ega rahvas nende keelt. Väliselt toimepandud ristimine tõi kaasa uued usukombed, mida paganlus ei tundnud. Jumalateenistused, mida peeti igale poole ehitatud kirikutes või palvemajades, jäid rahvale ainult vaatamänguks, sest neid peeti slaavi keeles, mida ei osatud. Selline olukord kestis aastasadu.

16. sajandil (1529—1570) rajati Petseri kloostri abti Korneliuse algatusel esimesed kirikukoolid, nende iga aga oli lühike. Järgnes ligi 350 aastat kestnud pilkane õo hariduselus. Sellest ajast ei ole min-geid andmeid koolide tegevu-

sest Mikitamäe ümbruses ja üldse Setumaal. Alles 19. saj. keskpaiku tehakse katset kooli asutada (Irboskas ja Petseris).

Esimesteks Mikitamäe rahvale ligemateks koolideks olid Lisje (asutatud 1861) ja Kulje (1869) kool. Siinse rahvas mäletab veel üksikuid poisse, kes käisid ühe või kaks talve Lisjes või Kuljes koolis.

Üheks vanemaks kirikukooliks Setumaal oli Laura kirikukool, mille asutas 1862. a. kohalik preester. 1869. a. muudeti see semstvokooliks. 1879. a. asutati Petseris ministeeriumikool.

Kuigi nende aastate jooksul kutsuti Setumaal ellu rida rahvakooli, oli nende mõju setude vaimsele arenemisele minimaalne. Kuni 1890. a. puudus setudel algelisemgi hariduselu. Kuna õpetust anti vene keeles, jäid setude lapsed enamikus koolidest eemale.

19. saj. lõpul konstateerisid tsaarivõimud, et setude hulgas ainult elatunud mehed saavad hädavaevalt aru vene keelest, naised ei mõista seda sugugi, preestrid aga ei oska eesti keelt. 1885. a. leidis Setumaal ainult üks preester, kes rahvaga tema emakeeles kõnelda sai. teised vajasisid isegi pihil tõlkide abi.

1886.—1888. a. käis Setumaal Sinodi ülemprokurör Pobedonostsev, kes nõudis otsekohest koolide asutamist setude asukohtades. Leiti, et setude eest on tõesti vähe hoolt kantud. Üle kogu Setumaa oli 1885. a. kirjaoskajaid setusid kõigest 80, ja seda 250 küla kohta, kus elas ligi 16 000 inimest.

Hakati avama kirikukooli. 1890. a. oli Setumaal 3 kirikukihelkonnakooli, 15 semstvo-ning 1 ministeeriumikool. Kirjaoskajaid setusid oli 163. 1896. a. rajati kool ka Värska kanti, Slobodka külla.

Kogu Setumaal hakati eesti keelt valdavaid preestreid ametisse määrama ja koolidesse eesti keelt valdavaid õpetajaid kinnitama. Kõike seda tehti aga äärmise tagasihoidlikkusega, sest ägeda venestamispoliitikaga ei sobinud eesti keele esiletõstmine kuidagi kokku.

Kui mujal Eestis asutati kõikvõimalikke seltse ja ühingu- ja moodustusi laulukoori, puhkpilliorkestreid, näitemängurühmi, ehitati seltsimajade, kooli jne., siis Setumaal ei saadud sellest unistada. Tsaarivõim lihtsalt ei soovinud mingil moel arendada setude haridus- ja kultuurielu.

(Järgneb.)

LEO REISSAR